

Analysis of metaphors related to illness and healing in *from Qaitariya to Orange County* by Hamidreza Sadr

Ayoob Moradi *

Farhad Doroudgarian **

Abstract

Before Lakoff proposed his revolutionary point of view, metaphor was considered a literary tool at the disposal of poets, whose main feature was to make literary words imaginative. While challenging this view, Lakoff declared that the nature of human thinking is metaphorical and the human mind unconsciously uses tangible things to understand abstract concepts. One of the most important areas where the mind and language take help from metaphorical images instead of direct expression is the issues related to healing and illness. Patients, their companions and even doctors use metaphorical language intentionally or unintentionally due to complex experiences related to illness, especially incurable diseases. An issue that not only affects the patient's communication with others, but also provides the possibility to modify the way the patient and those around him face the disease by manipulating the metaphorical system. For this reason, in this research, an attempt has been made to analyze the book "From Qaitariya to Orange County", which contains the lived experience of Hamidreza Sadr - the author of the work - of cancer, in an analytical-descriptive way, focusing on images related to the field of illness and healing. To conduct the research, all the images related to the subject were identified with a frequency of 189 images, and among these, 101 samples that included images containing the narrator's

* (Corresponding author) Associate Professor, Department of Persian Language and Literature, Payam Noor University, Tehran, Iran. ayoob.moradi@pnu.ac.ir

** Associate Professor, Department of Persian Language and Literature, Payam Noor University, Tehran, Iran. f.doroudgarian@pnu.ac.ir

Date received: 2022/10/13 Date of acceptance: 2023/08/19

Copyright © 2010, IHCS (Institute for Humanities and Cultural Studies). This is an Open Access article. This work is licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 International License. To view a copy of this license, visit <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/> or send a letter to Creative Commons, PO Box 1866, Mountain View, CA 94042, USA.

evaluations about the disease were analyzed. The results show that metaphors related to disease, such as enemy, monster, sports competition, ruthless commander, prison, melting element, mob, companion, submerging element, crushing element, abyss and storm, respectively, are the most frequent in the text. The images in all of which show the narrator's negative view of the disease. Issue that has caused more and more mental and physical erosion of the patient.

Introduction

Based on the classical view, metaphor, as one of the elements of image creation and imagination of words, had a purely literary function, and therefore, it should be investigated in one of the branches of rhetorical sciences, namely, the science of expression. According to this view, "metaphorical language is also considered a tool to depict poetry, which is not used in normal speech" (Afrashi and Naeimi, 2009: 11). But new studies in the field of metaphor show the fact that metaphor is not only a literary category; rather, the human perceptual system has a completely metaphorical nature, and people unconsciously use the metaphorical framework to understand concepts and issues, especially concepts that have an abstract nature.

One of the important conceptual fields, for which an urgent need for conceptual metaphors is felt, is the field of categories related to illness and healing. The complexity of feelings, emotions and beliefs and perceptions of sick people about what, why and how the disease is, makes it difficult to directly express experiences; Especially, the sick person does not feel good about directly confronting the disease and its complications, and therefore it is his preference, those around him, and the treatment staff to have an indirect expression on this issue by using visual language. A feature that is clearly visible in the book "From Qaytariyeh to Orange County".

Methodology

"From Qaitariya to Orange County" contains the life experiences of contemporary critic and writer Hamidreza Sadr on the issue of cancer. In 2017, Sadr became aware of the presence of advanced cancer in his body and decided to write his experiences about this disease. He died in July 1400 due to cancer. In this research, which is written in the descriptive manner of quantitative content analysis, it has been tried to focus on the images presented by the narrator about cancer, to examine different perceptions of this disease and to answer these questions that if metaphors, reflecting the patient's lived experience, the

metaphors and images used by the narrator of "From Qaitariya to Orange County", which feelings and experiences do they show towards the disease? Secondly, what is the effect of this type of imaging of the disease on the patient's mood during the treatment process? And can the narrator's lived experience in "From Qaitariya to Orange County" be considered as a reminder to emphasize the need to change the patient's mind through schema therapy, at the same time as treating his body?

In this regard, first all the textual evidences were identified and extracted, and then, while introducing the domain of origin and destination in the presented images - according to the suggested pattern in conceptual metaphors - these evidences were categorized and analyzed. As mentioned, the theoretical framework of this research is conceptual metaphor theory. A theory that assigns a metaphorical nature to the conceptual system that governs people's thoughts and considers the physical experiences of humans as well as the common experiences resulting from the individual's interaction with others as the main factor that creates these metaphors. It is necessary to pay attention to this principle that the category of conceptual metaphor in Johnson and Likoff's thought is more than classical metaphor and includes all the images that are categorized under simile, metaphor and irony in classical rhetoric.

Data analysis

Examining 101 images of cancer presented throughout the text in various types such as conceptual metaphors, classical metaphors and similes, shows that the metaphor of "disease as an enemy" is the most used by repeating 40 times throughout the text. After this image, the metaphor "disease as a monster" has the next place with 13 times. The group of images of the metaphor "Facing illness as participating in a sports competition" is in the next position with 14 times, followed by the metaphors "Illness as a ruthless and tyrannical commander" and "Illness as captivity and prison" with 7 times. "Illness as a melting element" with 6 times, "Illness as a vagrant mob" 5 times, "Illness as a companion" 5 times, "Illness as a sinking phenomenon" 3 times and three images "Illness as a crushing element", "Illness as an abyss" and "disease as a storm", with the frequency of 2 times each, have occupied the next positions. Of course, it is important to mention that in this review, only images with more than one repetition have been discussed; Otherwise, there are limited cases of once-repeated images such as disease as a tree, disease as a seed, disease as a tailor, and disease as a hairdresser

in the text, which were not considered in the present review due to the lack of repetition.

The analysis of the goals and values hidden in these images shows the fact that the narrator of "From Qaytarieh to Orange County" had a negative attitude towards this disease from the very beginning of being aware of the presence of cancer cells in his body. A position where there is no sign of improvement or change anywhere in the text. In the entire narration, there is no effort from the narrator, the people around him, and the treatment staff to show the effort to correct this negative portrayal. In only one case, one of the patient's relatives intends to correct the patient's mentality by donating a book on coping with cancer, but the patient does not pay attention to this book.

Discussion

It seems that if the narrator or those around him, in addition to the impressive and tireless efforts they made in order to perform various physical treatments, had also paid attention to the issue of changing the mental schemas and metaphors of the patient regarding cancer, the possibility of obtaining more favorable results from the treatment process would not have been out of mind. . Although the duration of Ravi's physical resistance against cancer cells has been according to the doctors' initial predictions and even more. But during the entire treatment period, the heavy shade of disappointment and boredom and annoyance accompanies the patient.

In general, it can be said that the negative depiction of various diseases, including fatal and incurable diseases, diseases with a high prevalence and even curable diseases, and the use of images such as the enemy, monster, etc., although at first glance it induces a sense of struggle and resistance, but in the long run it causes There will be mental and emotional erosion of the sufferers, and therefore it is recommended to prepare the patient's spirit and mind to go through a process with the aim of managing and controlling the disease by replacing manageable and controllable schemas and patterns. A goal that the new findings of psychologists in the field of schema therapy can play an important role in fulfilling.

Key words: Conceptual metaphor, schema, cancer disease, Hamidreza Sadr, Lakoff, *from Qaitariya to Orange County*.

Bibliography

- Afrashi, Azita and Fatemeh Naeimi Hashkovaie (2009). "A Cognitive Approach to surveying Child Literary Texts", *Language studies*, year 1, number 2, pp. 1-25. [In Persian]
- Ahmadvand, Mohammad Ali (2012). **Child and Adolescent Psychology**, Tehran: Payam Noor University. [In Persian]
- Arnts, Arnoud and Hennie van Genderen (2014). **Schema therapy for borderline personality disorder**, translated by Hossein Zirak, Tehran: Arjmand. [In Persian]
- Chaini, Theodore (2018). "Creative Ignorance", translated by Nilofar Amanzadeh, *Nadastan Magazine*, No. 1, pp. 210-216. [In Persian]
- Hashemi, Zohreh (2009). "Conceptual metaphor theory as Proposed Lakoff and Johnson", *Adab Pazhuhi*, No. 12, pp. 119-130. [In Persian]
- Jorgensen, Marian & Louise Phillips, (2017). **Discourse Analysis as theory and Method**, Translated by Hadi Jalili, Tehran: Ney Publishing. [In Persian]
- Kovecses, Zoltan (2013). **Metaphor: A practical introduction**, translated by Shirin Pourebrahim, Tehran: Samt. [In Persian]
- Lakoff, Gorge (1993). "The contemporary theory of metaphor", in Geeraert, Drik (Ed). (2006) *Cognitive linguistics: base readings*. Mouton de Gruyter Berlin, New York, PP 185-238.
- Makaryk, Irena Rima (2013). **Encyclopaedia of Contemporary Literary Theory**, translated by Mehran Mohajer and Mohammad Nabavi, Tehran: Agah. [In Persian]
- Nikouei, Alireza and Sharareh Babashakouri (2012). "Re-reading of children's tales based on schema components in a cognitive theory", *Journal of Children's Literature Studies*, Year 4, Number 2, pp. 149-174. [In Persian]
- Nordqvist, Richard (2019). "Jestar: a history, a definition", translated by Negar Qalandar, *online reading magazine*, number 2, pp. 5-8. [In Persian]
- Rabbani Khorasgani, Ali and Morteza Khoshamadi (2010). "A Comparative Study of Critical Approaches to Discourse Analysis", *Methodology of social Science and Humanities Journal*, Year 17, Number 68, pp. 117-144. [In Persian]

- Sadr, Hamidreza (2021). **From Qaytarieh to Oranjanti**, Tehran: Cheshme. [In Persian]
- Safavi, Koresh (2016). **Metaphor**, Tehran: Elmi. [In Persian]
- Sontag, Susan (2019). **Illness as a metaphor (AIDS and its metaphors)**, translated by Ehsan Kianikhah, Tehran: Harfet Sharif. [In Persian]
- Young, Jeffrey and Janet S. Klosko (2016). **Reinventing your life**, translated by Sara Hosseini Attar, Tehran: Shemshad. [In Persian]

پژوهش‌های بین‌رشته‌ای ادبی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
دوفصل‌نامه علمی، سال ششم، شماره یازدهم، بهار و تابستان ۱۴۰۳، ۳۹۹-۴۴۹.

تحلیل استعاره‌های مربوط به حوزه بیماری و شفا در ناداستان از

قیطریه تا اورنج‌کانتی اثر حمیدرضا صدر

(مقاله پژوهشی)

ایوب مرادی

فرهاد درودگریان**

چکیده

پیش از آنکه لیکاف دیدگاه انقلابی خود را مطرح سازد، استعاره ابزاری ادبی در اختیار شاعران قلمداد می‌شد که ویژگی اصلی‌اش مخیل‌کردن کلام و تزئین آن بود. لیکاف ضمن به چالش کشیدن این تلقی، بر این نکته تأکید ورزید که پایه تفکر انسان، استعاری است و ذهن انسان به شکل ناخودآگاه برای درک مفاهیم انتزاعی، از امور محسوس بهره می‌جوید. یکی از مهم‌ترین زمینه‌هایی که ذهن و زبان به جای بیان مستقیم، دست‌به‌دامن تصاویر استعاری می‌شود، موضوعات مربوط به حوزه شفا و بیماری است. بیماران، همراهان آنان و حتی پزشکان به دلیل تجارب پیچیده مربوط به بیماری به‌ویژه بیماری‌های لاعلاج، خواسته یا ناخواسته از زبان استعاری در این زمینه بهره می‌جویند. موضوعی که نه تنها در جریان مفاهمه بیمار با دیگران اثرگذار است، بلکه این امکان را نیز فراهم می‌آورد که با دستکاری در نظام استعاری این حوزه، شیوه مواجهه بیمار و اطرافیان با بیماری نیز اصلاح گردد. در همین راستا در این پژوهش تلاش شده است تا کتاب *از قیطریه تا اورنج‌کانتی* که دربردارنده تجربه زیسته حمیدرضا صدر - نویسنده اثر - از بیماری سرطان است، به شیوه تحلیلی - توصیفی و با محوریت تصاویر مربوط به حوزه بیماری و شفا بررسی شود. برای انجام پژوهش

* (نویسنده مسئول). دانشیار گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه پیام نور، تهران، ایران. ayoob.moradi@pnu.ac.ir

** دانشیار گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه پیام نور، ایران. h.yazdani@pnu.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۷/۲۱ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۵/۲۸

تمامی تصاویر مربوط به موضوع با فراوانی ۱۸۹ تصویر شناسایی شد و از این میان ۱۰۱ نمونه که شامل تصاویر دربردارنده ارزش‌گذاری‌های راوی درباره بیماری بود تحلیل گردید. نتایج نشان داد استعاره‌ها با محوریت بیماری به‌مثابه دشمن، هیولا، رقابت ورزشی، فرمانده بی‌رحم، زندان، عنصر گدازنده، اوباش، همدم، عنصر فروبرنده، عنصر له‌کننده، پرتگاه و طوفان به‌ترتیب، بیشترین فراوانی را در متن دارند. تصاویری که در تمامی آنها تلقی و ارزش‌گذاری منفی راوی نسبت به بیماری آشکار است. موضوعی که باعث فرسایش هرچه‌بیشتر روانی و جسمی بیمار شده است.

کلیدواژه‌ها: استعاره مفهومی، طرحواره، بیماری سرطان، جورج لیکاف، حمیدرضا صدر، *از قیطره تا اورنج‌کانتی*.

۱. مقدمه و بیان مسأله

بر پایه نگرش کلاسیک، استعاره به‌عنوان یکی از عناصر تصویرآفرینی و مخیل‌کردن کلام، کارکردی صرفاً ادبی داشت و بر همین اساس جای بررسی آن نیز در یکی از شاخه‌های علوم بلاغی یعنی علم بیان بود. مطابق این تلقی، «زبان استعاری نیز ابزار به تصویرکشیدن شعر محسوب می‌شود که در گفتار عادی و روزمره به کار نمی‌رود» (افراشی و نعیمی، ۱۳۸۹: ۱۱). اما مطالعات جدید در حوزه استعاره نشان‌دهنده این واقعیت است که نه تنها استعاره مقوله‌ای صرفاً ادبی نیست؛ بلکه نظام ادراکی انسان، طبیعتی کاملاً استعاری دارد و انسان‌ها به‌شکل ناخودآگاه از چهارچوب استعاری برای درک مفاهیم و مسائل به‌ویژه مفاهیمی که ماهیتی انتزاعی دارند، بهره می‌جویند.

یکی از حوزه‌های مفهومی مهمی که برای بیان آن نیاز مبرمی به استعاره‌های مفهومی احساس می‌شود، حوزه مقوله‌های مرتبط با بیماری و شفا است. پیچیدگی احساسات، عواطف و باورها و طرز تلقی‌های افراد بیمار درباره چیستی، چرایی و چگونگی بیماری، باعث آن می‌شود که امکان بیان مستقیم تجربیات چندان فراهم نباشد؛ خاصه آنکه فرد بیمار از مواجهه مستقیم با بیماری و عوارض آن احساس خوشایندی ندارد و از همین رو ترجیح

۴۰۷ تحلیل استعاره‌های مربوط به حوزه بیماری و شفا در ناداستان از قیطره تا اورنج‌کانتی اثر حمیدرضا صدر (مرادی و درودگریان)

او، اطرافیان‌ش و کادر درمان آن است که با استفاده از زبان تصویری، بیانی غیرمستقیم در این موضوع داشته باشند.

از این نکته حایز اهمیت نیز نباید غافل بود که شیوه سخن گفتن از بیماری و تصاویر و استعاره‌های مورد استفاده در این حوزه می‌تواند در نوع مواجهه فرد مبتلا با بیماری، تأثیرات مثبت و منفی چشمگیری داشته باشد. سوزان سانتاگ در اثر مهم خود *بیماری به‌مثابه استعاره* ضمن به چالش کشیدن برخی استعاره‌های شکل‌گرفته حول بیماری ایدز، به مخاطبان هشدار می‌دهد بیماری چیزی جز از بیماری نیست و نباید با ساخت و نشر استعاره‌هایی نظیر «بیمار به‌مثابه قربانی» یا «بیماری به‌مثابه آلودگی» که باعث ایجاد احساس شرم و حقارت در بیماران می‌شود، امکان مواجهه صحیح جامعه با این گروه را سلب کنیم. اینکه در دوره همه‌گیری بیماری کرونا عده‌ای از صاحب‌نظران حوزه ارتباطات، نسبت به تعبیر استفاده‌شده در رسانه‌ها برای اشاره به این بیماری و موضوعات مرتبط با آن حساسیت نشان می‌دادند و مثلاً استفاده از استعاره «کرونا به‌مثابه دشمن» را به چالش می‌کشیدند، به همین موضوع بازمی‌گردد.

اما نکته اینجاست که پرداختن به این مقوله بدون در نظر گرفتن تجربه زیسته بیماران، احتمال نتیجه‌گیری‌های نادرست را افزایش می‌دهد. نگاهی کلی به پژوهش‌های صورت‌پذیرفته در این زمینه نشان‌دهنده این واقعیت است که بیشتر این پژوهش‌ها براساس جمع‌آوری داده‌های موجود در رسانه‌ها و ادبیات اقشاری مانند پزشکان بوده است و کمتر اتفاق افتاده که محققان این حوزه موضوع را از نگاه بیماران و دغدغه‌های آنان بررسی نمایند و اگر هم نمونه‌هایی با این مشخصات وجود داشته باشد، بیشتر بر پایه پاسخ‌های بیماران به پرسشنامه‌ها بوده است. از همین‌رو در پژوهش حاضر تلاش شده تا با محور

قراردادن تأملات و تجربیات حمیدرضا صدر در کتاب *از قیطره تا اورنج‌کانتی*، موضوع نحوه نگرش استعاری این شخصیت به مقوله بیماری سرطان از روزهای آغازین اطلاع از بیماری تا واپسین‌روزهای حیات او مورد واکاوی قرار گیرد.

از قیطره تا اورنج‌کانتی آخرین نوشته حمیدرضا صدر است که در قالب ادبی «ناداستان» به نگارش درآمده است. ناداستان نوع جدیدی از ادبیات روایی است که از تلفیق روزنامه‌نگاری و داستان ایجاد شده؛ با این تفاوت که محتوای آن برگرفته از واقعیت و تجربه زیسته نویسنده است؛ به گونه‌ای که «صدای نویسنده در آن شنیده شود و خواننده آن را به‌عنوان یک تجربه واقعی پذیرا باشد» (نوردکوئیست، ۱۳۹۹: ۸). البته نباید از این حقیقت غافل بود که واقعیت ارائه‌شده در این قالب ادبی، اغلب اوقات با دست‌کاری ذهن خلاق نویسنده همراه است. «گای تالیز از اولین و بهترین نویسندگان ناداستان خلاق در کتاب شهرت و ابهام (۱۹۶۱) می‌نویسد: این ژانر باید به اندازه قابل اعتمادترین گزارش‌ها قابل اعتماد باشد، هرچند سعی می‌کند حقیقتی که به تصویر می‌کشد بزرگ‌تر از حقیقتی باشد که از طریق جمع‌آوری حقایق قابل تأیید، استفاده از نقل‌قول‌های مستقیم و تبعیت از سبک خشک و سازمان‌دهی شده فرم‌های قدیمی به دست می‌آید» (چینی، ۱۳۹۸: ۲۱۳).

در این پژوهش که به شیوه توصیفی از نوع تحلیل محتوای کمی به نگارش درآمده، تلاش شده است تا با تمرکز بر تصاویر ارائه‌شده از سوی راوی اثر درباره بیماری سرطان، تلقی‌های مختلف از این بیماری مورد بررسی و تحلیل قرار گیرد و به این سؤال‌ها پاسخ داده شود که اگر استعاره‌ها، بازتاب‌دهنده تجربه زیسته بیماران، استعاره‌ها و تصاویر استفاده‌شده از سوی راوی *از قیطره تا اورنج‌کانتی*، کدام احساسات و تجارب او را نسبت به بیماری نمایش می‌دهند؟ دودیکر آنکه این نوع تصویرپردازی از بیماری چه تأثیری بر روحیه بیمار در فرایند درمان دارد؟ و آیا می‌توان تجربه زیسته راوی در *از قیطره تا*

۴۰۹ تحلیل استعاره‌های مربوط به حوزه بیماری و شفا در ناداستان از قیطره تا اورنج‌کانتی اثر حمیدرضا صدر (مرادی و درودگریان)

اورنج‌کانتی را به‌عنوان دست‌آویزی برای تأکید بر لزوم ایجاد تغییر در ذهن بیمار از طریق طحوااره‌درمانی، هم‌زمان با درمان جسم او به شمار آورد؟

درهمین‌راستا ابتدا تمامی شواهد متنی شناسایی و استخراج شد و در ادامه ضمن معرفی حوزه مبدأ و مقصد در تصاویر ارائه‌شده - مطابق الگوی پیشنهادی در استعاره‌های مفهومی - این شواهد دسته‌بندی و تحلیل گردید. همانگونه‌که اشاره شد چهارچوب نظری این پژوهش، نظریه استعاره مفهومی است. نظریه‌ای که برای نظام مفهومی حاکم بر اندیشه افراد ماهیتی استعاری قائل است و تجارب بدنی انسان و همچنین تجربه‌های مشترک حاصل از تعامل فرد با دیگران را عامل اصلی به‌وجودآورنده این استعاره‌ها می‌داند. دقت به این اصل ضروری است که مقوله استعاره مفهومی در اندیشه جانسون و لیکاف چیزی فراتر از استعاره کلاسیک است و شامل تمامی تصاویری است که در بلاغت کلاسیک ذیل تشبیه و استعاره و کنایه دسته‌بندی شده است.

ذکر این نکته نیز در این مجال ضروری است که مجموع تصاویر استخراج‌شده از متن، شامل ۱۸۹ تصویر درباره شخص بیمار، فرایند درمان به‌ویژه شیمی‌درمانی، کادر درمان، مفهوم مرگ و خود بیماری است که با توجه به حجم بالا امکان بررسی همه آنها در این پژوهش فراهم نیست و تنها بخش آخر یعنی تصویرسازی‌های واجد ارزش‌گذاری راوی از فرایند بیماری با فراوانی ۱۰۱ تصویر در تمام متن، بررسی و تحلیل شده است.

۲. چارچوب نظری پژوهش

امروزه بر کسی پوشیده نیست که زبان به‌عنوان ابزار نوع انسان برای توصیف امور و پدیده‌ها، تنها برای انعکاس آینه‌وار واقعیت به کار گرفته نمی‌شود. تحقیقات جدیدی که از آغاز قرن بیستم در زمینه بررسی زبان و کارکردهای آن صورت گرفته، اثبات کرده است که

زبان «ابزاری است تنیده در روابط قدرت که موجب برساخت اجتماعی واقعیت می‌شود» (ربانی و خوش‌آمدی، ۱۳۹۰: ۱۱۷). این موضوع که در آرای قاطبه فیلسوفان و زبان‌شناسان ساختارگرا و پساساختارگرا جزء مفروضات بنیادین تلقی می‌شود در پی اثبات این ادعاست که «دسترسی ما به واقعیت همواره از طریق زبان است. ما با کمک زبان بازنمایی‌هایی از واقعیت خلق می‌کنیم که به‌هیچ‌وجه بازتابی از یک واقعیت ازپیش‌موجود نیستند، درحقیقت زبان در برساخت واقعیت نقش دارد» (یورگنسن و فیلیپس، ۱۳۹۷: ۲۹).

با تکیه بر این فرض اساسی می‌توان این‌گونه نتیجه گرفت که شیوه بازنمایی واقعیت در یک زبان، می‌تواند باعث تغییر در کاربران آن زبان شود. پس هم می‌توان با ایجاد تغییر در زبان اعم از سطح واژگانی و سطح نحوی، جهان کاربران را تغییر داد و هم این‌که گزینش‌های زبانی ما در تفسیر مسایل پیرامونی می‌تواند بر زیست‌جهان خود ما نیز اثر بگذارد. «زیست‌جهان چارچوب سوژگی است که به‌واسطه آن فرد جهان را درک و تفسیر می‌کند» (مکاریک، ۱۳۹۳: ۳۵۱).

در این میان موضوع تصویرسازی سوژه‌های انسانی از مسائل و پدیده‌های مختلف نکته بااهمیت دیگری است که نمی‌توان از نقش خطیر آن در شکل‌دهی به تجربه زیسته افراد از هستی غافل بود. تصویرسازی‌هایی که تا همین اواخر جزو زبان ادبی قلمداد می‌شدند و جای بررسی آن در متون تخصصی حوزه بلاغت بود. اما امروزه و براساس آراء اندیشمندانی همچون لیکاف و جانسون اثبات شده است که تصویرسازی‌های ما تنها به حیطه ادبیات منحصر نمی‌شوند؛ بلکه نظام ذهنی ما که براساس آن می‌اندیشیم، تحلیل می‌کنیم و در مقام عمل برمی‌آییم، ماهیتی تصویری دارند. این دو که مبدع و شارح اصطلاح کلیدی «استعاره‌های مفهومی» بودند، به این مهم اشاره کردند که «ما درباره اشیا به شیوه‌ای که آنها را تجسم می‌کنیم، سخن می‌گوییم و این امری کاملاً جدید و ریشه‌دار در تجربه و

۴۱۱ تحلیل استعاره‌های مربوط به حوزه بیماری و شفا در ناداستان از قیطره تا اورنج‌کانتی اثر حمیدرضا صدر (مرادی و درودگریان)

فرهنگ ماست و از این رو، استعاره نه تنها موجب وضوح و گیرایی بیشتر اندیشه‌های ما می‌شود، بلکه ساختار ادراکات و دریافت‌های ما را نیز تشکیل می‌دهد» (هاشمی، ۱۳۸۹: ۱۲۴).

اساس ایده استعاره مفهومی این است که ساختار ذهنی انسان به گونه‌ای است که برای درک مفاهیم تازه، ناخودآگاه دست به دامن مفاهیم آشنای قبلی می‌شود. این مفاهیم آشنای قبلی هم بیشتر از تجربه‌های پیش‌پا افتاده و روزمره ما نشأت گرفته‌اند. تجربیاتی همچون جهت‌گیری‌های فضایی مانند بالا، پایین، عقب، جلو یا تجربیات مربوط به مسائل و امور روزمره. در این حالت ذهن ما برای درک حوزه مفهومی جدید، آن را با حوزه مفهومی آشنای پیشین مطابقت می‌دهد و این مسئله فرایندی است که به شکل ناخودآگاه صورت می‌پذیرد. «یک راه ساده و کوتاه در توصیف و ارائه چنین دیدگاهی به استعاره می‌تواند چنین باشد: حوزه مفهومی الف همان حوزه مفهومی ب است» (کوچش، ۱۳۹۳: ۱۴). به باور لیکاف این حرکت از حوزه مفهومی الف به حوزه مفهومی ب، تحت فرایندی انجام می‌گیرد که از آن با عنوان «نگاشت» یاد می‌کند. در این حالت حوزه مفهومی آشنا، قلمرو مبدأ فرض می‌شود و مفهوم تازه که بیشتر جزو مفاهیم انتزاعی است، قلمرو مقصد. بر این اساس فرایند شناخت ما از مبدأ (مفهوم آشنا)، آغاز و به مقصد (مفهوم ناآشنا) ختم می‌شود. به عنوان نمونه خود لیکاف از استعاره زبانی «عشق سفر است»، بهره می‌گیرد تا به واسطه آن گزاره‌هایی همچون «رابطه ما به بن‌بست رسیده است. نگاه کن چه راه طولانی‌ای را طی کرده‌ایم» (lakoff, 1993: 189 به نقل از هاشمی، ۱۳۸۹: ۱۲۶) را تشریح کند. در این حالت، سفر همان قلمرو مبدأ است و عشق قلمرو مقصد. یعنی ما برای فهم موضوعاتی همچون اختلال در رابطه عاشقانه یا تداوم عشق، از موضوعات آشنایی

همچون رسیدن به بن‌بست در مسیر سفر و همراهی دونفر در مسیری طولانی بهره‌جسته‌ایم.

لیکاف و جانسون در ادامه مباحث خود استعاره را به سه دسته عمده استعاره‌های جهت‌ی، ساختاری و هستی‌شناختی تقسیم کرده‌اند. استعاره‌های جهت‌ی مأخوذ از تجارب انسانی ما براساس جهت‌گیری‌های فضایی است. «در این مورد، ادعا بر این است که جهت‌هایی نظیر بالا- پایین، جلو- عقب، پس-پیش و غیره، طبقه‌ای از استعاره‌های مفهومی را تشکیل می‌دهند که جهت‌ی‌اند» (صفوی، ۱۳۹۶: ۱۱۱). برای نمونه وقتی فردی از جمله «فشارم پایینه» استفاده می‌کند، از تجربه فضایی «پایین» استفاده کرده است. نوع استعاره زبانی نیز در این حالت «کم، پایین است» خواهد بود. استعاره‌های هستی‌شناختی نیز براساس هستومند کردن مفاهیم نامحسوس و انتزاعی همچون، کنش‌ها، رویدادها، باورها، عقاید، احساسات و عواطف شکل می‌گیرند. در این حالت پدیده‌های دارای هستی، قلمرو مبدأ واقع می‌شوند و مفاهیم انتزاعی قلمرو مقصد. مثلاً در عبارت «عاشقی پدرش را درآورده»، رنج‌های حاصل از عشق که امری انتزاعی است، به واسطه جمله استعاری «عشق، انسان آزارگر است» قابل درک شده است. دسته سوم انواع استعاره از نگاه لیکاف استعاره‌های ساختاری یا تصویری است که براساس ایجاد ارتباط تصویری میان ساختاری به‌عنوان حوزه مبدأ با ساختاری انتزاعی به‌مثابه حوزه مقصد شکل می‌گیرد. مثلاً در تعبیر «ما کرونا را شکست می‌دهیم»، وضعیت انسان‌ها در فرایند کنترل بیماری کرونا، همچون وضعیت لشکری قلمداد شده است که با دشمنی سهمگین مواجه است و اراده این لشکر بر آن است که بر دشمن غلبه نماید.

۴۱۳ تحلیل استعاره‌های مربوط به حوزه بیماری و شفا در ناداستان از قیطره تا اورنج‌کانتی اثر حمیدرضا صدر (مرادی و درودگریان)

با توجه به این مهم که خاستگاه بیشتر استعاره‌های مفهومی الگوهای تکرارشونده قابل گسترشی محسوب می‌شوند که در معنی‌شناسی شناختی از آنها با عنوان «طرح‌واره‌های تصویری» یاد می‌شود، تشریح این مفهوم در این مجال ضروری می‌نماید.

۱-۲. طرح‌واره تصویری

از زمانی که ژان پیاژه روان‌شناس شهیر فرانسوی با تمرکز بر چگونگی استدلال، تفکر و قضاوت کودکان، سعی کرد ساختار ذهنی کودک انسان را واکاوی کند، مفهوم کلیدی «طرح‌واره» یا «روان‌بند» به یکی از کلیدواژه‌های عمده مطالعات مربوط به ذهن و توانایی‌های شناختی انسان مبدل گردید. به اعتقاد پیاژه روان‌بند به‌عنوان اساسی‌ترین واحد شناخت در کودکان «در برخورد با اجسام، افراد و وقایع جهان شکل می‌گیرد» (احمدوند، ۱۳۹۱: ۱۳۴) و آن‌ها را قادر می‌سازد تا از طریق انطباق و درونی‌سازی به شناخت ذهنی از محیط برسند. طرح‌واره‌ها الگوهایی برآمده از فرهنگ و اجتماع‌اند که در قالب دانش‌هایی بسته‌بندی شده، ضمن تعیین تفسیرهای ما از جهان پیرامون، ما را قادر می‌سازند تا «بتوانیم مفاهیم انتزاعی و اطلاعات تازه را بر مبنای مفاهیم عینی - تجربی و چارچوب‌های مفهومی-شناختی و پیش‌فرض‌های فرهنگی، دریابیم» (نیکویی و باباشکوری، ۱۳۹۲: ۱۵۴).

مفهوم طرح‌واره بعدها توسط دیگر صاحب‌نظران دانش روانشناسی شرح و بسط داده شد تا جایی که جفری یانگ روان‌شناس و روان‌درمانگر آمریکایی با وضع روش «طرح‌واره‌درمانی»، در پی پیشنهاد چهارچوبی برآمد که براساس آن روان‌درمانگر بتواند ضمن شناسایی طرح‌واره‌های ناسازگار در افراد که باعث رفتارها و قضاوت‌های آنان براساس الگوهای معیوب می‌شود، آنها را تغییر دهد و الگوهای سازگار را جایگزین آنان سازد. از نگاه یونگ ریشه این الگوهای ناسازگار باورهای فردی دوران کودکی درباره خود و محیط اطراف است که به فرد می‌آموزد «با موقعیت‌های مختلفی که در دوران بزرگسالی

۴۱۴ *دوفصلنامه پژوهش‌های بین‌رشته‌ای ادبی*، سال ششم، شماره یازدهم، بهار و تابستان ۱۴۰۳

تجربه می‌کنند چگونه برخورد کنند» (آرنتز و خندرن، ۱۳۹۴: ۳۲). یانگ و کلوسکو (۱۳۹۶) طرحواره‌های مهم مؤثر در رفتار افراد را ذیل یازده عنوان دسته‌بندی کرده‌اند که از مهم‌ترین آنها می‌توان به طرحواره‌های شکست، بی‌اعتمادی، وابستگی، پردشدگی، نقص و وابستگی اشاره کرد.

۳. تحلیل داده‌های پژوهش

در این بخش تلاش شده است تا شواهد متنی مربوط به تصویرسازی‌های ذهنی *راوی* از *قیطریه تا اورنج‌کانتی* درباره بیماری سرطان، دسته‌بندی شود و پس از ذکر قلمروهای مبدأ و مقصد هریک مطابق الگوی استعاره‌های مفهومی، هدف و ارزش‌گذاری نهفته در این تصاویر احصا و تحلیل گردد.

۱-۳- بیماری به‌مثابه دشمن

اگر بخواهیم براساس نگاه آماری به موضوع شیوه‌بازنمایی بیماری سرطان در کتاب *از قیطریه تا اورنج‌کانتی* بنگریم، باید گفت استعاره «بیماری سرطان دشمن است» پرکاربردترین تصویر موجود در متن است. تصویری که با متناظرهای مختلف در تمامی متن به تعداد حدودی ۴۰ بار منتشر شده است و به‌رغم آنکه شخصیت اصلی از ابتدای آگاهی‌اش نسبت به وجود بیماری تا روزهای واپسین زندگی، حالات مختلفی را از سر می‌گذراند، اما تلقی‌اش از بیماری به‌مثابه دشمن تغییر چندانی ندارد.

وقتی که در نگاه *راوی*، بیماری سرطان دشمنی قدرتمند و بی‌رحم به‌شمار می‌آید، طبیعتاً عوارض و حواشی بیماری نیز هرکدام به‌نحوی، در این تصویرپردازی عمده در اردوگاه دشمن، برای خود جایگاهی می‌یابند. به این‌شکل که سلول‌های سرطانی، لشکریان این دشمن خواهند بود (صدر، ۱۴۰۰: ۳۵، ۸۲ و ۱۷۹)؛ دوره بیماری، دوران جنگ محسوب

۴۱۵ تحلیل استعاره‌های مربوط به حوزه بیماری و شفا در ناداستان از قیطره تا اورنج‌کانتی اثر حمیدرضا صدر (مرادی و درودگریان)

می‌شود (همان: ۴۰)؛ بدن بیمار و اعضای او، همچون میدان جنگ تصویر می‌شود (همان: ۲۳۲)؛ آغاز و اوج بیماری، به‌مثابه هجوم لشکر دشمن تلقی می‌گردد (همان: ۲۶۹)؛ چیره‌شدن بیماری، محاصره‌شدن توسط دشمن فرض می‌شود (همان: ۲۱)؛ آغاز و تداوم درمان همچون، آغاز مقاومت تصویر می‌گردد (همان: ۳۱، ۱۰۷، ۱۳۴ و ۲۶۹)؛ پزشکان، همراهان، داروها و سایر ابزارهای پزشکی، لشکر خودی و سلاح نبرد به شمار می‌آیند (همان: ۱۵۰، ۱۹۸، ۲۰۳، ۲۳۷ و ۲۸۸)؛ بیمارستان و محل واقع‌شدنش، به‌عنوان میدان جنگ و مقر فرماندهی تصویر می‌شود (همان: ۲۱ و ۱۶۲) و درنهایت ناامیدی از درمان هم می‌تواند به‌معنی تسلیم‌شدن در جنگ تعبیر شود (همان: ۲۷۱ و ۲۹۶).

تکرار و فراوانی تصاویری از این دست بیش از هرچیز بیان‌گر احساس اشمئزاز، ترس و عجز بیمار در مواجهه با بلای سرطان است. موضوعی که در تمام طول متن به‌وضوح به چشم می‌آید و ظاهراً به‌جز معدود دفعاتی که بیشتر معطوف به دوره آغاز درمان یا حصول نتایج حداقلی از فرایند شیمی‌درمانی است، در باقی موارد نشانی از تغییر در آن مشاهده نمی‌شود. شکی نیست که راوی با این شیوه مواجهه، از همان آغاز ماجرا قافیه را باخته است و گویی شک حاصل از شنیدن خبر قطعی بیماری تا انتها با او همراه است. یکی از عمده‌ترین دلایل این امر هم وجود سابقه این بیماری در خانواده و مرگ پدر و برخی دیگر از اعضای خانواده پدری بر اثر آن است. در بخش‌هایی از ماجرا حتی شاهدیم که این ترس متوجه غزاله دختر راوی نیز می‌شود؛ به‌نحوی که اگر قرار باشد یکی از روشن‌ترین بخش‌های اثر را معرفی کنیم، به همان قسمتی می‌رسیم که جواب آزمایش‌های غزاله از سلامت او خبر می‌دهد.

موضوع شایان توجه دیگر آن است که اساساً در هر جنگی امید پیروزی و بیم شکست می‌تواند در هر دو طرف نبرد وجود داشته باشد. به تعبیر ساده‌تر طرفین جنگ به همان اندازه که از شکست خوردن می‌ترسند، امید پیروزی را هم می‌توانند در دل داشته باشند؛ اما اگر جنگ، جنگی نابرابر باشد، امید در طرف ضعیف‌تر به حداقل می‌رسد. تا جایی که طرف ضعیف می‌تواند از ادامه مبارزه دست بردارد و دستهایش را به نشانه تسلیم بالا ببرد. در جنگی که *راوی از قیصریه تا اورنج‌کانتی* با سرطان دارد، شکی نیست که خود را همان طرف ضعیف می‌بیند و همین مسئله است که امید را در دل او به حداقل می‌رساند. با این وجود هرگز از ادامه نبرد باز نمی‌ایستد و حتی زمانی که بیماری به اوج می‌رسد، نه تنها دست از درمان بر نمی‌دارد؛ بلکه در خیال خود با ترسیم نقشه اهدای بدن سرطانی به مرکز تحقیقات سرطان، وارد بازی مرگ‌و‌زندگی یا نبرد متهورانه می‌شود. این موضوع نشان می‌دهد که *راوی* به‌رغم آنکه قافیه را از همان آغاز باخته است، اما هرگز به فکر تسلیم نبوده و نیست. جالب‌تر آنکه این ویژگی در اعضای خانواده او نیز دیده می‌شود. تا آنجاکه تا آخرین لحظات، از ادامه فرایند درمان ناامید نمی‌شوند.

جدول ۱. تصاویر مربوط به استعاره «بیماری به‌مثابه دشمن»

مقصد	مبدأ	نمونه	هدف
بیماری سرطان	دشمن	«همان توده... دشمن» (۲۶-۲۷).	بیان اشمئزاز
سلول‌های سرطانی	لشکر دشمن	«می‌دانی سلول‌های سرطانی ریه‌ات را نشانه رفته‌اند، ولی باقی اعضا چطور؟ کارسینوما به کدام	بیان ترس و اشمئزاز

۴۱۷ تحلیل استعاره‌های مربوط به حوزه بیماری و شفا در ناداستان از قیطره تا اورنج‌کانتی اثر حمیدرضا صدر (مرادی و درودگریان)

	<p>نواحی دیگر لشکر کشیده؟ به غدد لنفاوی؟ به معده، نای مغز؟» (۳۵). «گفته‌اند می‌توانند به چند سلول تقسیم شوند و از یک لشکر بدل به چندین لشکر شوند» (۸۲). «صدای کارسینوما را می‌شنوی. در گوشه‌کنار بدنت ترکازی می‌کند. رقص‌کنان. پای‌کوبان. از سلولی به سلول دیگر. از عضوی به عضو دیگر» (۱۷۹).</p>		
<p>بیان ترس</p>	<p>«آغاز جنگی با احساس پرتاب‌شدن از بلندی» (۱۸). «چه جنگی زیر پوست این تن بی‌مقدار در جریان است، چه کارزاری» (۴۰).</p>	<p>جنگ</p>	<p>دوره بیماری</p>
<p>بیان استیصال</p>	<p>«شب‌ها حمله لشکر تومورها خواب را از چشمانت می‌پراند» (۲۶۹).</p>	<p>هجوم لشکر</p>	<p>شروع و اوج بیماری</p>

بیان عجز	«چند بیماری دیگر محاصره‌اش کرده است» (۲۱). «تومورها مغزت رو احاطه کرده‌ن و فرصت چندانی نداری» (۲۸۸).	محاصره‌شدن	چیرگی بیماری
بیان استیصال	«این بیداری آمیخته با خلسه برآمده از رویارویی مخدرها و داروهای شیمیایی قوی در میدان جنگ درون بدنت است» (۲۳۲).	میدان جنگ	بدن بیمار
بیان درد و عجز	«گاهی به نظر می‌رسد این هوشیاری شگرف به دلیل جابجایی سلول‌های مهاجم در بدنت است که با جهشی بی‌صدا تو را به خود می‌آورند یا اساساً جای میدان جنگ را نشانت می‌دهند» (۱۸۹).	میدان جنگ	عضو درگیر
بیان امید	«تو با رفع نیازهای اولیهات از گرداب تنهایی فاصله می‌گیری تا در برابر هجوم بایستی. تا مقاومت کنی» (۲۶۹).	مقاومت در برابر یا مبارزه با دشمن	فرایند درمان

۴۱۹ تحلیل استعاره‌های مربوط به حوزه بیماری و شفا در ناداستان از قیطره تا اورنج‌کانتی اثر حمیدرضا صدر (مرادی و درودگریان)

	<p>«مبارزه‌ای برای زندگی مبارزه‌ای شیرین» (۱۰۷). «از زمانی که غزاله چهارساله بوده و او جانانه با سرطان جنگیده» (۳۱). همچنین ۱۳۴،</p>		
بیان امید	<p>«باواسیزوماب برای گُندکردن پیشرفت سلول‌های سرطانی» (۲۰۳). «یعنی داروها برابر هجوم هیولاها صف کشیده‌اند» (۲۳۷). «یعنی مواد تزریقی و قرص‌های فیل‌افکن به جنگ توده‌های نکبتی رفته‌اند» (۲۳۷). «اتصال هزارچیز به سرت و حمله به توده‌ها و تلاش برای مهارشان» (۲۸۸).</p>	لشکر خودی	داروها و ابزار پزشکی
بیان امید	<p>«این پسر کم‌سن‌وسال است و باید به هر سلاحی برای نبرد با توده‌ها روی بیاورد» (۱۹۸).</p>	سلاح جنگ	داروها

تغییر نوع درمان	تغییر استراتژی جنگ	«پزشکت گفته در این صورت باید به درمان دیگری روی بیاوری. باید شیوه جنگ با کارسینوما را تغییر بدهی» (۲۵۸).	بیان امید
شهر محل واقع شدن بیمارستان	مقر فرماندهی جنگ با دشمن	مرسد، همان شهری که شیمی‌درمانی‌ات را در آنجا انجام خواهی داد، جایی که در آن نبرد با کارسینوما را آغاز خواهی کرد» (۱۶۲).	بیان امید
بیمارستان	جبهه جنگ	«اینجا جبهه جنگ و همه داخل معرکه گرفتار شده‌ایم» (۲۱)	بیان امید و همدلی
اطرافیان بیمار	لشکر یاری‌گر	«اما همان لشکر عزیزان عاشق نمی‌تواند حتی دو سانتیمتر از سلول‌های نکبتی‌ات را مغلوب کند» (۱۵۰).	بیان عجز
بهبود بیمار	غلبه بر دشمن	«بیا و با همه توان‌مان سرطان را مغلوب کنیم» (۱۴۶).	بیان امید
از بین رفتن سلول‌های	عقب‌نشینی دشمن	«اگر کارسینوما عقب‌نشینی کند و دوران تمام شود به	بیان امید

۴۲۱ تحلیل استعاره‌های مربوط به حوزه بیماری و شفا در ناداستان از قیطره تا اورنج‌کانتی اثر حمیدرضا صدر (مرادی و درودگریان)

	«خانه باز خواهی گشت» (۱۲۳).		سرطانی
بیان استیصال	«در چنین قابی شما لشکر شکست‌خورده بیماران، هنوز مردمانی هستی زنده» (۲۶۶).	لشکر شکست‌خورده	بیماران مستأصل
بیان استیصال	«خودش را در خانه‌اش حلق‌آویز کرد تا از نبرد بی‌حاصل با فراموشی و پارکینسون فرار کند» (۲۹۷).	نبرد بی‌حاصل	عدم توفیق در درمان
بیان عجز	«رویاری با بیماری‌های لا‌علاج دو سو دارد: یکی نبرد از ته دل تا واپسین لحظه است، چسبیدن به زندگی. دیگری تسلیم‌شدن است» (۲۹۶). «آمیزه‌ای از قدرت طبیعت و سوگواری مهارناپذیر که حالا برایت از بیهودگی مبارزه می‌گویند» (۲۷۱).	تسلیم شدن	نامیدی از درمان

۲-۳- بیماری به‌مثابه هیولا یا حیوان وحشی

یکی دیگر از اصلی‌ترین تصاویری که نویسنده از بیماری سرطان ارائه می‌دهد، تلقی بیماری به‌منابه حیوانی وحشی است. حیوانی که گاه به‌شکل هیولایی مهیب با ویژگی‌هایی خاص به تصویر کشیده می‌شود و گاه به‌صورت سگی هار و یا ماری سهمگین یا تصویری که حدود ۱۳ بار در متن تکرار شده است.

زمانی که راوی از تصویر هیولا برای بازنمایی سرطان بهره می‌جوید، صفات و ویژگی‌هایی را برایش بیان می‌کند، که همگی نشان‌دهنده دو احساس عمده او درقبال بیماری یعنی ترس از سویی و نفرت از سوی دیگر است. او که پیشتر تجربه مرگ و سرطان پدرش را از سر گذرانده، هیولای سرطان را همیشه در تعقیب خود می‌دیده است (همان: ۱۵). هیولایی که گویی در هزارتوی بدن بیمار خانه کرده و هرآن در پی سربرآوردن است (همان: ۱۰۶ و ۲۲۵). این هیولای مهیب نه‌تنها میل سیری‌ناپذیری به بلعیدن بیمار و خوردن اجزای بدن او دارد (همان: ۷۲ و ۸۰)، بلکه هرآنچه بیمار می‌خورد به‌گونه‌ای به او تعلق می‌یابد (همان: ۲۹). هیولای سرطان گاهی هم از نظرها پنهان می‌شود به‌شکلی که بیمار دل خوش می‌کند که بهبود یافته؛ اما به‌یکباره با لبخندی استهزاآمیز و با دهانی باز برای خوردن و نوشیدن سر بر می‌آورد (همان: ۲۲۶)؛ درحالی‌که خوب می‌داند در نبرد نابرابر بیمار را مغلوب خواهد کرد؛ از همین‌رو با پوزخندی بر لب در بدن او جولان می‌دهد (همان: ۲۶۸) و گویی که بیمار برای رهایی از چنگ او چاره‌ای ندارد مگر استفاده از حربه نفهمی و بی‌قیدی (همان: ۲۶۹).

گذشته از تصویر هیولا که خواننده انگاره ذهنی خاصی درباره آن ندارد، راوی «از قیطریه تا اورنج‌کانتی»، تصویر ملموس دیگری از سلول‌های سرطانی ارائه می‌دهد که مخاطب تاحدودی با آن مأنوس است. تصویر مارهایی سیاه و دهشتناک که از اقامتگاه اصلی‌شان، یعنی منشأ سلول‌ها سربرمی‌آورند و پس از عبور از اندام‌های بدن بیمار،

۴۲۳ تحلیل استعاره‌های مربوط به حوزه بیماری و شفا در ناداستان از قیطره تا اورنج‌کانتی اثر حمیدرضا صدر (مرادی و درودگریان)

پیچ‌وتاب‌خوران باعث هزیمت سلول‌های سالم می‌شوند. مارهایی سیاه، حریص، گرسنه و سیری‌ناپذیر (همان: ۲۲۵).

بررسی غرض‌راوی از به کار بردن تصاویری با محوریت همانندی بیماری سرطان و هیولا نشان از این واقعیت دارد که بیماری در نگاه او حکم موجودی خوفناک و سهمگین را دارد که بیمار اسیر دست اوست. در این وضعیت گاه با ترسی آمیخته به عجز سعی می‌کند چشم در چشم هیولا بدوزد و به مصاف او برود. مصافی که نتیجه آن از قبل مشخص است.

جدول ۲. تصاویر مربوط به استعاره «بیماری به‌مثابه هیولا»

مقصد	مبدأ	نمونه	هدف
بیماری سرطان	هیولا	«تا آن‌سو خواهی رفت تا چشم در چشم هیولا بدوزی» (۱۱). «فقط تو هستی و او. تو و هیولا» (۹۲).	بیان ترس و امید توأمان
دارو	یاری‌گر بیمار در برابر هیولا	«یعنی داروها برابر هجوم هیولاها صف کشیده‌اند» (۲۳۷)	بیان ترس و امید
درمان	شمشیر زدن با هیولا	«می‌خواهی قبول کنی بدون جنگ با هیولاها میدان را ترک نخواهی کرد... بی‌شمشیر زدن تسلیم نخواهی شد» (۲۳۷)	بیان ترس و امید

بیان ترس و امید	«دوباره سم می‌ریزند درون بدنت تا با اژدها بجنگد» (۲۵۹).	اژدها	بیماری سرطان
بیان ترس	«از لای ریشه‌های چنار که‌نسال‌شان بیرون می‌آیند و میان مرغزاری شاداب، زیر آفتاب بهاری، چنبره می‌زنند. کنار مری، نای یا ریه. وارد کوره‌راه‌ها می‌شوند. به سوی جگر یا مغز. گاه کنار هم و گاه دور از هم، پیچ‌وتاب‌خوران به پیش می‌شتابند و سلول‌های سالم را فراری می‌دهند... عضوها را لگدکوب می‌کنند و از بالا تا پایین جسم می‌تازند. ویرانه بر جا می‌گذارند و جولان می‌دهند. سایه‌هاشان درازند و دهشت‌شان بی‌پایان. بلند. حریص. گرسنه. سیری‌ناپذیر» (۲۲۵).	مارهای سیاه	سلول‌های سرطانی

یکی دیگر از تصاویر پرتکرار به‌کارگرفته‌شده درباره بیماری سرطان و توده سرطانی که تنفر بالای راوی درقبال این پدیده را نشان می‌دهد، تصویر سگ‌هاست. این تصویر که در روزهای آغازین اطلاع راوی از وجود بیماری مورد توجه قرار گرفته، آنقدر برای بیان

۴۲۵ تحلیل استعاره‌های مربوط به حوزه بیماری و شفا در ناداستان از قیطره تا اورنج‌کانتی اثر حمیدرضا صدر (مرادی و درودگریان)

احساسش کارآیی دارد که حتی به‌عنوان نام یکی از بخش‌های اثر انتخاب شده است. سگ هار در ابتدا برای اطلاق بر توده سرطانی استفاده می‌شود. آنجایی که بعد از هشدار پزشک، راوی پی می‌برد در گوشه‌ای از بدنش، سگی هار ولو شده و گاه‌وبی‌گاه نعره‌ای سر می‌دهد و چنگالش را در ریه او فرومی‌برد. در بخش‌های بعدی اثر، راوی دیگر چندان از کلمه سگ استفاده نمی‌کند و ترجیح می‌دهد از همان صفت هار برای توصیف بیماری‌اش استفاده کند (همان: ۱۵۱ و ۲۴۱).

بررسی اغراض راوی از تکرار تصاویر بیماری به‌مثابه سگ هار، نشان‌دهنده میزان بالای اشمئزاز او از بیماری مهلکی است که درگیر آن است. اشمئزازی که اگرچه ریشه در ترس او دارد؛ اما این ترس در تصویرسازی چندان مشهود نیست.

جدول ۳. تصاویر مربوط به استعاره «بیماری به‌مثابه سگ هار»

مقصد	مبدأ	نمونه	هدف
توده سرطانی	سگ هار	«روی آن تخت دراز خواهی کشید تا سوزنی درون ریه‌ات برود، تا سوزن نمونه‌ای از تن سگ هار بردارد. سوزن، سوزن. سگ هار سگ هار» (۲۰).	بیان اشمئزاز
نشانه‌های بیماری	نعره‌های گاه‌وبی‌گاه سگ	«تکه‌ای از تن سگ هار را کنده و بیرون آورده است» (۲۳).	بیان اشمئزاز

	<p>ولو شده است در گوشه‌ای و گاه‌وبی‌گاه نعره‌ای می‌کشد و چنگش را به هر گوشه‌ای در آن ریئه کوچکت فرومی‌برد» (۱۹).</p>		
--	--	--	--

گذشته از هیولا، مار و سگ هار، راوی در بخش‌های مختلف داستان از تصاویر سایر حیوانات در قالب تشبیه و استعاره استفاده کرده است که برخی از این تصویرسازی‌ها با هدف نشان‌دادن غیرقابل‌کنترل بودن و برخی دیگر به قصد بیان تنفر او بوده است.

جدول ۴. تصاویر مربوط به استعاره «بیماری به‌مثابه حیوان وحشی»

هدف	نمونه	مبدأ	مقصد
<p>بیان اشمئزار و کنترل‌ناپذیری</p>	<p>«تومورها به‌سان سوسمارهایی میان اعضوها می‌خزند و به چنگ کسی هم گرفتار نمی‌شوند» (۱۶۸).</p>	<p>سوسمار</p>	<p>تومور سرطانی</p>
<p>بیان اشمئزار</p>	<p>«حالا هم می‌خواهی باور کنی روح و ذهن را به تومورهای گرازصفت وانگذاشته‌ای» (۳۰۷).</p>	<p>گراز</p>	<p>تومور سرطانی</p>
<p>بیان کنترل‌ناپذیری</p>	<p>«این همان‌وقتی است که باید به این یابوی چموش لگد بزنی. بی‌ترس. بی‌تردید. باید پوزه‌اش را به خاک</p>	<p>مرکب چموش</p>	<p>بیماری سرطان</p>

۴۲۷ تحلیل استعاره‌های مربوط به حوزه بیماری و شفا در ناداستان از قیطره تا اورنج‌کانتی اثر حمیدرضا صدر (مرادی و درودگریان)

	بمالی» (۳۰۳)		
درد حاصل سرطان	مرکب چموش	«از شدت دردی که عنان پاره می‌کند» (۲۸۹).	بیان کنترل‌ناپذیری

۳-۳- استعاره‌های ورزشی^۲

یکی دیگر از تصاویر مورد توجه حمیدرضا صدر در ساخت استعاره، تصاویر برگرفته از ورزش است. تصاویری که با فراوانی ۱۴ بار در کل متن منتشر شده‌اند:

جدول ۵. تصاویر مربوط به استعاره «بیماری به‌متابه رقابت ورزشی»

مقصد	مبدأ	نمونه	هدف
سخت‌تر شدن بیماری	سقوط در جدول لیگ	«ادامه مسیر سقوط. سقوط به پایین جدول» (۱۰۶).	بیان ناامیدی
سلول‌های سرطانی	خط دفاعی تیم حریف	«اینجا دیگر نه دیگو مارادونای جادویی‌ات توانایی دریبل سلول‌های نکبتی را دارد و نه پیتز لوریمر محبوبیت قدرت به زانو درآوردن مردان صف‌کشیده کارسینومای لعنتی را با یکی از شوت‌های ازراه‌دورش» (۹۱).	بیان ناامیدی
فرایند درمان	بازی تهاجمی	«برای پیروزی هجوم لازم	بیان امید

	است کسی که تنها به دفاع قناعت کند، دستخوش باد فناست» (۱۰۰).		
--	--	--	--

گذشته از موارد بالا، راوی در بخش‌های پایانی اثر و در روزهایی که بیماری قوت گرفته و امید به مداوا به پایین‌ترین حد رسیده است، برای رهایی از تنگنا دست‌به‌دامن نقشه‌ای پیش‌دستانه می‌شود، به این صورت که تصمیم می‌گیرد بدن خود را به مؤسسه تحقیقات سرطان بسپارد تا از این طریق جامعه علمی را در مسیر رسیدن به روش‌های نوین و کاربردی در درمان این بیماری صعب یاری کند. اگرچه صدر هیچگاه نمی‌تواند این خواسته خود را اجرایی کند؛ اما در روزهای پایانی هوشیاری خود با این ایده به جنگ ناامیدی می‌رود. نکته قابل توجه در این بخش، استفاده او از استعاره «مقابله با بیماری سرطان به مثابه بازی در برابر تیم قوی‌تر» است. راوی ضمن اذعان به این نکته که توان بدنی و نتایج فرایند درمانی او در برابر سهمناکی بیماری سرطان راهی به دهی نخواهد داشت، خود را همچون تیمی ضعیف می‌داند که در اواخر بازی با روی آوردن به بازی ریسکی و تهاجمی و انجام تعویض‌های کارساز و تغییر ناحیه بازی، تیم پرمهره و قوی پنجه حریف را دچار سرگردانی و حیرت می‌کند:

جدول ۶. تصاویر مربوط به استعاره «مقابله با بیماری سرطان به مثابه بازی در برابر تیم قوی‌تر»

مقصد	مبدأ	نمونه	هدف
نقشه غافل‌گیرکننده اهدای عضو	استفاده از شیوه غافل‌گیرکننده در بازی فوتبال	«باید قدمی برداری. باید قاعده بازی را تغییر بدهی. باید توپ را از این سوی میدان بفرستی	بیان امید در اوج ناامیدی

۴۲۹ تحلیل استعاره‌های مربوط به حوزه بیماری و شفا در ناداستان از قیطره تا اورنج‌کانتی اثر حمیدرضا صدر (مرادی و درودگریان)

	به منطقه‌ای که کارسینوما انتظارش را ندارد. زمانش فرارسیده» (۳۰۴)		
بیان امید در اوج ناامیدی	«تو قاعده بازی را در دست خواهی گرفت. تو توپ را به گوشه دیگری از میدان خواهی فرستاد و تومورها را سرگردان خواهی کرد. تو آنان را در برابر بازیکنانی قوی پنجه قرار خواهی داد» (۳۰۶).	تغییر شیوه بازی در بازی نابرابر	تسلیم‌نشدن در برابر هیمنه سرطان
امید در اوج ناامیدی	«می‌خواهی باور کنی سنت مبارزه تیم‌های کوچک در برابر حریفان گردن‌کلفت را بلدی.... تعویضی انجام می‌دهی ظاهراً کوچک، اما شاید کمی کارساز» (۳۰۶)	انجام تعویض کوچک اما کارساز در بازی فوتبال	استفاده از ترفند اعضای بدن برای یافتن راه‌های غلبه بر سرطان

گذشته از این تصاویر فوتبالی، شطرنج دیگر بازی ورزشی‌ای است که راوی از تصاویر آن برای بیان فرایند درمان سرطان بهره می‌جوید. او در آغاز راه‌های مختلف رشد و گسترش

سلول‌های سرطانی در اعضای بدن را به شگردهای مختلف شطرنج‌بازی همانند می‌کند که مکرراً جبهه بازی را تغییر می‌دهد و این سلول‌ها را همچون مهره‌های مختلف شطرنج می‌داند. در انتها نیز غلبه سلول‌های سرطانی بر اجزای مختلف بدن را به چیرگی مهره‌های شطرنج حریف در این بازی همانند می‌کند. به‌طورکلی استفاده از استعاره «بیماری سرطان همچون بازی شطرنج» بیشتر برای بیان ناامیدی از فرایند درمان سلول‌های سرطانی و پیشرفت گام‌به‌گام این سلول‌ها در بدن مورد استفاده قرار گرفته است:

جدول ۷. تصاویر مربوط به استعاره «مواجهه با بیماری به‌مثابه بازی شطرنج»

مقصد	مبدأ	نمونه	هدف
پیشرفت سلول‌های سرطانی در بخش‌های مختلف بدن	تغییرهای مکرر در استراتژی بازی شطرنج	«می‌گویند سلول‌های مهاجم دائماً جبهه جنگ را در قلمرو نه‌چندان بزرگ بدن بیمار به‌سان بازی شطرنج بزرگ می‌کنند» (۳۵)	بیان قدرت سلول‌های سرطانی
بیماری سرطان	استاد خونسرد شطرنج	«سرطان به‌سان شطرنج‌باز قهاری معمولاً بیمار را آرام‌آرام به تله می‌اندازد و سرانجام با خونسردی مغلوب می‌کند» (۳۵).	قدرت و سهمناکی سرطان
غلبه بیماری	مات شدن در بازی شطرنج	«تو چندبار کیش شده‌ای اما هنوز نمی‌دانی دقیقاً کی مات خواهی شد» (۴۰).	بیان ناامیدی

۴۳۱ تحلیل استعاره‌های مربوط به حوزه بیماری و شفا در ناداستان از قبطیه تا اورنج‌کانتی اثر حمیدرضا صدر (مرادی و درودگریان)

<p>پرشمار بودن، قدرت و همه‌گیری سلول‌های سرطانی</p>	<p>«سربازان پیاده کارسینوما پرشمارند، مهره‌هایی کارساز و دوربرد با حملات ناگهانی غافل‌گیرکننده. دو فیلش کجا هستند؟ دو اسب چی؟ وزیر که معمولا ضربه نهایی را می‌زند کجا کمین کرده؟» (۳۵)</p> <p>«دو مهره رخ کجاها را نشانه می‌روند؟ دو فیل چه قربانی‌هایی می‌گیرند؟ دو اسب به کدام‌سو می‌تازند؟ وزیر کجا کمین می‌کند؟» (۴۰-۳۹)</p>	<p>مهره‌های مختلف شطرنج</p>	<p>سلول‌های سرطانی</p>
<p>بیان نفرت و ناامیدی</p>	<p>«شطرنج‌تان می‌رسد به آخر. مهره‌های بی‌چشم‌وروی کارسینوما پرشمارند و همه‌جا را فتح کرده‌اند. به مغزت حمله می‌کنند.» (۳۰۰)</p>	<p>پایان بازی شطرنج</p>	<p>آسیب سلول‌های سرطانی به مغز بیمار</p>

گذشته از تصاویر متعلق به بازی‌های ورزشی، مواردی نیز در متن وجود دارد که بیماری و متعلقات آن به بازی ورق همانند شده است. به این شکل که راوی با استفاده از استعاره

«روند بیماری همچون بازی ورق است» متناظرهایی را برای این تصویر اصلی در نظر گرفته است:

جدول ۸. تصاویر مربوط به استعاره «مواجهه بیماری به مثابه بازی ورق»

مقصد	مبدأ	نمونه	هدف
اراده بیمار در فرایند درمان	برگ برنده در بازی	«اراده برگ برنده بیمار سرطانی است» (۳۹).	امید دادن
ترفند اهدای عضو بیمار	آخرین برگ بازی ورق	«تو سرانجام آخرین برگ بازیات را رو خواهی کرد» (۳۰۴).	بیان عدم تسلیم

۴-۳. سایر تصاویر

حال که تصاویر عمده راوی از قیصریه تا اورنج‌کانتی، در مواجهه با بیماری سرطان به ترتیب فراوانی ذکر گردید، در این بهره به سایر تصاویر متن که به این موضوع اختصاص دارند، اشاره خواهد شد. این تصاویر اگرچه به فراوانی تصاویر بخش پیش نیستند؛ اما هرکدام به نحوی شیوه روبه‌رویی ذهنی راوی با بیماری را نشان می‌دهند.

۴-۳-۱. سلول سرطانی همچون فرماندهای بی‌رحم و خودمحور

از جمله تصاویر مورد توجه راوی در بیان درمان‌ناپذیری سلول‌ها و توده سرطانی، تصویر «سلول سرطانی به مثابه فرمانده بی‌رحم» است. این تصویر در کل متن با پراکندگی ۷ بار تکرار شده است. تصویری با ارزش‌گذاری منفی و بیان‌کننده احساس ناامیدی و سرشکستگی از درمان بیماری و سلول‌های سرطانی. در همین راستا او سلول‌های سرطانی را همچون فرماندهای مستبد می‌داند که بی‌توجه به خرابی‌های بسیاری که ایجاد کرده، بدون توقف راه خودش را می‌رود (همان: ۱۱۴)، با قدرتی بسیار که گویی از خورشید کسب نیرو

۴۳۳ تحلیل استعاره‌های مربوط به حوزه بیماری و شفا در ناداستان از قیطره تا اورنج‌کانتی اثر حمیدرضا صدر (مرادی و درودگریان)

می‌کند (همان: ۱۳۴). در این وضعیت او همچون لشکر آدولف هیتلر است که در مسیر حرکت خود شهر به شهر و روستا به روستا را نابود می‌سازد و کسی را یارای مقاومت در برابر این لشکر نیست (همان: ۶۲ و ۶۳). تنها در بخش‌های پایانی است که راوی بعد از عزمش بر اهدای عضو، حس می‌کند که می‌تواند در برابر این فرمانده زورگو بایستد و نگذارد که او همانند تمام طول بیماری، گوینده حرف آخر باشد.

جدول ۹. تصاویر مربوط به استعاره «بیماری به‌مثابه فرمانده‌ای بی‌رحم و خودم‌محور»

مقصد	مبدأ	نمونه	هدف
توده سرطانی	فرمانده لشکر	«در این مدت سربازان پیاده کارسینومای گرسنه تا کجا پیش می‌روند؟» (۳۹).	بیان ترس
سلول سرطانی	فرمانده‌ای خودم‌محور	«بیماری است و راه خودش را می‌رود. می‌رود و تو را در پی خود می‌کشد» (۱۱۴). «تو زمزمه می‌کنی: فقط آگه اون اجازه بده، کارسینوما» (۱۳۴).	بیان عجز
تومورهای سرطانی	فرمانده‌ای نابودگر و بی‌رحم	«تومورهای بی‌رحم می‌گویند مهم نیست کی هستی و از کجا آمده و چه کرده‌ای، چنان بر زمینت می‌کوبیم که گویی	بیان عجز

	چیزی بیش از یک موش بی‌خاصیت نبوده‌ای» (۱۳۹).		
سلول سرطانی	هیتلر	ای کارسینوما، چقدر زیاده‌خواه هستی، چقدر فاشیست! شده‌ای آدولف هیتلر و لشکر نازی‌اش که خط ماژینو فرانسوی‌ها را به هیچ گرفت. او که روستابه‌روستا و شهربه‌شهر پیش رفت تا رسید به پاریس (همان): ۶۲-۶۳)	بیان استیصال
سلول‌های سرطانی	فرمانده‌ای خیره‌سر	«به سلول‌های خیره‌سری که گویی از خورشید نیرو می‌گیرند» (۱۳۴).	بیان عجز

۲-۴-۳. بیماری همچون اسارت

«بیماری به‌مثابه اسارت» یکی دیگر از تصاویر تقریباً پرتکرار در متن *از قیطریه تا اورنج‌کانتی* است که نشان‌دهنده طرز تلقی راوی از بیماری است. تصویر «بیماری سرطان همچون اسارت و زندان» و متناظرهای مربوط به این تصویر نظیر «فرد بیمار همچون اسیر است»، در مجموع ۷ بار در متن به کار رفته که به‌شکلی می‌تواند مصداق این تصویر محسوب شود. شواهدی با ارزیابی منفی که بیشتر در بخش‌های انتهایی اثر آمده‌اند؛ یعنی درست زمانی که

۴۳۵ تحلیل استعاره‌های مربوط به حوزه بیماری و شفا در ناداستان از قیطره تا اورنج‌کانتی اثر حمیدرضا صدر (مرادی و درودگریان)

راوی فرایند شیمی‌درمانی را در غربت آغاز کرده است و بیشتر وقت او در بیمارستان و خانه می‌گذرد.

جدول ۱۰. تصاویر مربوط به استعاره «بیماری به‌مثابه اسارت»

مقصد	مبدأ	نمونه	هدف
بیمار سرطانی	اسیر	«اما گرفتار شده‌ای. اسیر. به‌بندآمده. مستأصل» (۱۰) «حالا که خودت بیمار شده‌ای دست‌ها را بالا برده‌ای و امید نداری» (۲۴۵).	بیان استیصال
بیمار دچار بیماری لاعلاج	زندانی حبس ابد	«می‌گویی: حبس ابد مهرزاد خانم» (۲۱۴). «حقیقت این است که بیماران درمان‌نشده‌ی شبیه زندانیان حبس ابد در صف اعدام می‌شوند» (۲۹۸).	بیان ناامیدی
خانه فرد بیمار سرطانی	زندان	«خانه می‌شود جایی که از دست داده و زندانش جایی است شبیه محبس یونس در شکم نهنگ» (۱۸۵). «خانه دلپذیر حال‌وهوای	بیان حسرت

	زندانی را می‌گیرد که محکومینش انتظار مرگ را می‌کشند» (۲۱۶).		
علائم بیماری	«گاهی یک خون‌دماغ ساده تو را به بند می‌کشد» (۲۲۹).	عامل اسارت	بیان ترس

۳-۴-۳. بیماری به‌مثابه عنصری گدازنده

از دیگر تصاویر قابل توجه درباره قدرت بیماری که ۶ بار و بیشتر با هدف بیان تأثیر سلول‌های سرطانی بر بدن بیمار به کار گرفته شده است، تصویر «بیماری همچون پدیده‌ای گدازنده» است. این تعبیر از بیماری از همان آغاز در ذهن راوی وجود دارد؛ به‌شکلی که از اراده‌اش برای نگارش کتاب با عبارت ثبت «وقایع آب‌شدن» (همان: ۱۰) یاد می‌کند و در اوج روزهای ناامیدی نیز تصویری که از خود ارائه می‌دهد تصویر شمعی است که غریبانه در گوشه‌ای آب می‌شود و می‌میرد (همان: ۲۷۰).

جدول ۱۱. تصاویر مربوط به استعاره «بیماری به‌مثابه عنصری گدازنده»

مقصد	مبدأ	نمونه	هدف
آسیب سرطان به اندام‌ها	آب‌شدن	«وقایع آب‌شدن ازپیش‌تعیین‌شده را ثبت خواهی کرد» (۱۰). «بیمار را آب می‌کند و سپس خدمتش می‌رسد» (۱۳۸) «دقت می‌کنی درمی‌یابی»	بیان ترس و تأثیر

۴۳۷ تحلیل استعاره‌های مربوط به حوزه بیماری و شفا در ناداستان از قیطره تا اورنج‌کانتی اثر حمیدرضا صدر (مرادی و درودگریان)

	گوشت بدنش چقدر آب شده» (۲۰۶)		
تسلیم	«درمی‌یابی شعله خردی بیش نیستی و عاقبت در گوشه‌ای به‌سان شمعی به آخر می‌رسی و خاموش می‌شوی و می‌میری» (۲۷۰).	آب‌شدن و ذوب‌شدن شمع	نابودی تدریجی توسط بیماری سرطان

گذشته از موارد بالا که تصویر «آب‌شدن» یا «ذوب‌شدن» در بیان تأثیر بیماری بر بدن بیمار به کار گرفته شده، در متن مورد بررسی ۲ نمونه وجود دارد که این‌بار در نقطه مقابل، یک‌بار برای بیان تأثیر فرایند درمان به‌ویژه شیمی‌درمانی بر سلول‌های سرطانی و بار دیگر از تأثیر بازگشت به آغوش کتاب‌خواندن در غلبه بر هراس بیماری، از این تصویرسازی استفاده شده است:

جدول ۱۲. تصاویر مربوط به استعاره «فرایند درمان به‌مثابه ذوب‌کردن»

مقصد	مبدأ	نمونه	هدف
فرایند شیمی‌درمانی	ذوب‌کردن سلول‌های سرطانی	«شاید آنها بتوانند تومورهای نکبتی را آب کنن و خوشی سال‌های پیش را بازگردانند» (۱۲۲-۱۲۳).	بیان امید
تأثیر خواندن کتاب‌های	ذوب‌کردن سلول‌های	«سینه‌ات را پُر کنی تا این دُم‌های سیاه و	بیان حسرت و امید

مورد علاقه	سرطانی	سنگین وجودت آب شوند» (۲۱۱)
------------	--------	-------------------------------

۴-۴-۳- سلول سرطانی به‌منابه ولگرد و اوباش

در بخش‌های ابتدایی متن مورد بررسی ۳ تصویر با محوریت استعاره اصلی «سلول‌های سرطانی همچون اوباش» وجود دارد که نشان‌دهنده ارزیابی منفی و نفرت راوی از سلول‌های سرطانی نهفته در بدن است. سلول‌هایی که سالیان سال بدون هیچ علامتی در پی زمان مناسب برای خودنمایی بوده‌اند:

جدول ۱۳. تصاویر مربوط به استعاره «سلول سرطانی به‌منابه ولگرد و اوباش»

مقصد	مبدأ	نمونه	هدف
سلول سرطانی	زن ولگرد و کولی	«با خواندن کارسینوما به‌طور مسخره‌ای یاد اسمرالدا می‌افتی. زن کولی سرخ‌پوش و فتانۀ قصه گوژپشت نتردام. همان فتنه‌گری که به کازیمیدو گوژپشت درزنجیرآمده جرعه آبی داد و دلش را ربود» (۲۶).	بیان اشمئزاز
رشد تومور در مرحله پیش از بروز بیماری	پرسه‌زدن بی‌قید ولگرد	«خبر ندارید که یک تومور کوچک از سال‌ها پیش سرخوشانه در بدن‌تان پرسه زده و	بیان اشمئزاز

۴۳۹ تحلیل استعاره‌های مربوط به حوزه بیماری و شفا در ناداستان از قیطره تا اورنج‌کانتی اثر حمیدرضا صدر (مرادی و درودگریان)

	<p>همین روزهاست که خدمت‌تان برسد» (۹). «اشتباه کرده بودی و توده مدت‌هاست درون ریه‌ات جولان داده است. در گذر ایام، بی‌خبر، بی‌صدا، بی‌تهدید» (۱۹).</p>		
--	---	--	--

شاید همین بی‌قیدی و رفتار اوباش‌گونه است که باعث می‌شود گاه این سلول‌های سرطانی، راوی بیمار را مورد خطابی استهزاء‌آمیز قرار دهند، تا هم قدرت و سلطه خود را گوشزد کنند و هم اینکه بیچارگی و تسلیم راوی را به تمسخر بگیرند. تصویری که ۲ بار در کل متن تکرار می‌شود:

جدول ۱۴. تصاویر مربوط به استعاره «رشد بیماری به‌مثابه تمسخر و تحقیر فرد ضعیف توسط اوباش»

هدف	نمونه	مبدأ	مقصد
بیان ناتوانی و عجز	<p>«چشمانت به خارش افتاده‌اند و سرفه‌ات گرفته. کارسینوما تلنگری زده: چطوری رفیق؟» (۴۹). «درون روده و ریه و مغزت پرسه می‌زند و با پوزخند می‌پرسد: حالت چطوره حمید صدر؟»</p>	تحقیر و تمسخر فرد زورگو و اوباش	گسترش سلول‌های سرطانی در بدن بیمار

	(۳۰۳).		
--	--------	--	--

۵-۴-۳. بیماری به‌مثابه همدم و یار غار

از معدود نمونه‌هایی که حداقل در ظاهر می‌توانند مصداق حس مثبت راوی نسبت به بیماری سرطان باشند، تصاویری‌اند که طی آنها بیماری به‌مثابه همدم و شریک بیمار بازنمایی شده است. اما درحقیقت این‌دست تصویرها که با فراوانی ۵ بار در متن انعکاس یافته‌اند، بیش از حس مثبت، احساس ناامیدی و تسلیم بیمار را نشان می‌دهند. بیماری که از همان ابتدا، یقین حاصل کرده است که درمان سلول‌های کشنده، چندان محتمل نیست و از همین‌رو در همان بخش‌های آغازین خود را همدم این سلول‌ها و توده سرطانی را یار غار خود می‌انگارد (همان: ۲۶-۲۷). او در ادامه نیز انس و الفت ناخواسته و ناخوشایندش با سلول‌های سرطانی را به همراهی و یکی‌شدن شخصیت ریپلی با هیولای درون در رمان *آقای ریپلی با استعداد* از پاتریشیا های‌اسمیت همانند می‌کند (همان: ۱۹۸)؛ خاصه آنکه برخی از اطرافیان بیمار سعی در آن دارند که میان او و بیماری‌اش هم‌احساسی پدید آورند (همان: ۱۹۵) و به او بقبولانند که «می‌توانی با همین بیماری زندگی دیگری آغاز کنی» (همان: ۲۵۱).

جدول ۱۵. تصاویر مربوط به استعاره «بیماری به‌مثابه همدم»

مقصد	مبدأ	نمونه	هدف
ناگزیر بودن بیماری	همدم و یار غار شدن ناگزیر با کسی یا چیزی	«همان توده، همانی که تا آخرین لحظه زندگی‌ات یار غارت خواهد بود، دشمنت، جلادت: کارسینوما» (۲۶-۲۷).	بیان تسلیم و ناامیدی

۴۴۱ تحلیل استعاره‌های مربوط به حوزه بیماری و شفا در ناداستان از قیطره تا اورنج‌کانتی اثر حمیدرضا صدر (مرادی و درودگریان)

	«حالا مبتلا به سرطان سیگاری‌ها شده‌ای و همدم کارسینوما» (۲۷).		
کنار آمدن ناگزیر با بیماری	یکی شدن ریپلی با هیولای درون	«اما تو توده‌ها به هم خود گرفته‌اید. شده‌اید شبیه مجموعه فیلم‌های بیگانه. مثل یکی شدن ریپلی و هیولای درون» (۱۹۸).	بیان ناامیدی و تسلیم
عدم علاقه برای گفتگو در مورد جزئیات بیماری	وجود رازی بین بیمار و جسم و تومورهای سرطانی	«یک‌جورهایی خجالت می‌کشی از جزئیات بیماری‌ات حرف بزنی. گویی چیزی است فقط بین تو و جسمت و تومورها» (۲۴۰).	اظهار تسلیم
کنار آمدن ناگزیر با بیماری	شروع زندگی نو با شریکی که محبوب نیست.	«می‌گوید، می‌توانی با همین بیماری زندگی دیگری آغاز کنی» (۲۵۱).	بیان ناامیدی و تسلیم

۶-۴-۳. بیماری به‌مثابه پدیده‌ای فروبرنده (گرداب، باتلاق یا منجلاب)

تصویر دیگری که یأس و ناامیدی راوی را در برابر قدرت بی‌چون‌وچرای سرطان نشان می‌دهد و به‌تعداد ۳ بار در طول متن تکرار شده است، تصویر «بیماری به‌مثابه پدیده‌ای فروبرنده» است. طی یکی از موارد که در همان ابتدای آگاهی از سرطان طرح می‌شود، راوی با تأکید بر موروثی‌بودن این مسئله در خانواده، از آن با عنوان باتلاق یاد می‌کند

۴۴۲ دوفصلنامه پژوهش‌های بین‌رشته‌ای ادبی، سال ششم، شماره یازدهم، بهار و تابستان ۱۴۰۳

(همان: ۱۶). در ادامه تلاش خود و همسرش را برای ادامه فرایند درمان، به فرورفتن گلیمی بربادرفته در گرداب همانند می‌سازد (همان: همان: ۶۷) و در پایان نیز از یأس و ناامیدی حاصل از گسترش بیماری با تعبیر فرورفتن در منجلاب یاد می‌کند (همان: ۲۷۶).

جدول ۱۶. تصاویر مربوط به استعاره «بیماری به‌مثابه پدیده‌ای فرورونده»

مقصد	مبدأ	نمونه	هدف
ابتلای به سرطان و مرگ به‌واسطه آن	فرورفتن در باتلاق	«مگر پدر و عموزاده‌هایش همگی در چنین باتلاقی دفن نشده‌اند؟» (۱۶).	بیان ترس
تلاش برای درمان	تلاش برای نجات از گرداب	«باید دونفری گلیم بربادرفته‌ای را از گردابی عمیقی بیرون بکشید که شما را به پایین می‌کشد» (۶۷).	بیان تلاش نامیدانه
ناامیدی حاصل از بیماری	فروردن سر در منجلاب	«چرا سر در منجلابی فرورده‌ای که چیزی نمی‌تواند تلخی‌هایش را کنار بزند» (۲۷۶).	هشدار

۷-۴-۳. بیماری به‌مثابه پدیده‌ای خم‌کننده و له‌کننده

از دیگر تصاویری که منشأ آن قدرت ویرانگری بیماری است و ترس و تسلیم راوی در برابر مهابت سلول‌های سرطانی را نمایش می‌دهد، تصویر «بیماری به‌مثابه پدیده‌ای له‌کننده» است که ۲ بار در متن تکرار شده است. بار اول در اوایل مواجهه با سرطان، هنگامی که راوی با دیدن لوگوی آزمایشگاه، خمیدن و له‌شدن بیماران در برابر فشار بیماری را به یاد

۴۴۳ تحلیل استعاره‌های مربوط به حوزه بیماری و شفا در ناداستان از قیطره تا اورنج‌کانتی اثر حمیدرضا صدر (مرادی و درودگریان)

می‌آورد (همان: ۲۵) و بار دیگر که از له‌شدن تدریجی خود در کوران بیماری یاد می‌کند (همان: ۱۳۸).

جدول ۱۷. تصاویر مربوط به استعاره «بیماری به‌مثابه پدیده‌ای له‌کننده»

مقصد	مبدأ	نمونه	هدف
خمیدگی بیمار در برابر فشار بیماری	خمیدگی برگ سبز داخل لوگوی آزمایشگاه	«لوگو آزمایشگاه طرح ظرف آزمایش قرمزرنگی است که برگ سبزی به دورنش سر خم کرده. به‌شکل مسخره‌ای برگ سبز را نماد بیماران کمرخم‌کرده تعبیر می‌کنی» (۲۵).	بیان ناامیدی
تحلیل بدن بیمار به دلیل سرطان	له‌شدن	«درحالی‌که سرطان به تدریج له می‌کند» (۱۳۸)	بیان ترس از بیماری

۸-۴-۳. بیماری همچون پرتگاه

تصویر «بیماری همچون پرتگاه» ۲ بار در متن تکرار شده است. بار اول ضمن ایجاد مشابهت میان ابتلا به بیماری کشنده سرطان و سقوط از پرتگاه، تفاوت دومی را در تدریجی بودن دانسته است (همان: ۱۸). به این معنا که سقوط به پرتگاه به‌سرعت جان فرد را می‌گیرد؛ اما مرگ بر اثر سرطان امری آهسته و تدریجی است. در دومین تصویر نیز

۴۴۴ دوفصلنامه پژوهش‌های بین‌رشته‌ای ادبی، سال ششم، شماره یازدهم، بهار و تابستان ۱۴۰۳

تلاش‌های گاه بی‌حاصل بیمار برای درمان را به چنگ‌زدن فرد در حال سقوط به شاخ و سنگ‌های اطراف پرتگاه همانند کرده است (همان: ۵۰):

جدول ۱۸. تصاویر مربوط به استعاره «بیماری همچون پرتگاه»

مقصد	مبدأ	نمونه	هدف
ابتلا به بیماری سرطان	سقوط از پرتگاه	«مثل سقوط از پرتگاه با حرکت آهسته... حرکت آهسته یعنی طولانی‌تر شدن دوران دردکشیدن» (۱۸).	بیان ترس و ناامیدی
تلاش ناامیدانه برای درمان سرطان	بند کردن دست به شاخ و سنگ هنگام سقوط از پرتگاه	«در حال سقوط از پرتگاه تلاش می‌کند دستش را به هر شاخه و سنگی بند کند» (۵۰).	بیان ناامیدی

۹-۴-۳. بیماری همچون طوفان

راوی ۲ بار از تصویر «بیماری سرطان همچون طوفان» برای توصیف سهمگینی بیماری استفاده کرده است. یک‌بار در بخش‌های آغازین، زمانی که زمزمه‌های ابتلای خود را از پزشکان می‌شنود؛ اما هنوز خبر قطعی را دریافت نکرده است. در این حال از احتمال بیماری با تعبیر «در راه بودن طوفان بزرگ» یاد می‌کند. در نمونه بعدی هم برای اشاره به بحرانی‌تر شدن روند بیماری از عبارت «طوفان اصلی» بهره جسته است:

جدول ۱۹. تصاویر مربوط به استعاره «بیماری به‌مثابه طوفان»

مقصد	مبدأ	نمونه	هدف
------	------	-------	-----

۴۴۵ تحلیل استعاره‌های مربوط به حوزه بیماری و شفا در ناداستان از قیطره تا اورنج‌کانتی اثر حمیدرضا صدر (مرادی و درودگریان)

شنیدن خبر قطعی ابتلا به سرطان	در راه بودن طوفان بزرگ	«توفانی در راه است. توفانی بزرگ. خیلی بزرگ» (۱۳).	بیان ترس
اوج گرفتن بیماری	فرارسیدن طوفان اصلی	«خط پهن نوری از بیرون روی کف اتاق افتاده و حال‌وهوا را خفقان‌آورتر کرده... این خبر از توفان اصلی ندارد؟» (۱۷۵).	بیان ترس و ناامیدی

۴. نتیجه‌گیری

بررسی ۱۰۱ تصویر ارائه‌شده از بیماری سرطان در سراسر متن در انواع مختلفی همچون استعاره‌های مفهومی، استعاره کلاسیک و تشبیه، نشان می‌دهد استعاره «بیماری به‌مثابه دشمن» با تکرار ۴۰ باره در سراسر متن، بیشترین میزان را به خود اختصاص داده است. بعد از این تصویر، استعاره «بیماری به‌مثابه هیولا» با ۱۳ بار، جایگاه بعدی را دارد. مجموعه تصاویر استعاره «روبه‌رو شدن با بیماری، به‌مثابه شرکت در رقابت ورزشی»، با ۱۴ بار، در جایگاه بعدی واقع است و بعد از آن به‌ترتیب استعاره‌های «بیماری به‌سان فرمانده‌ای بی‌رحم و مستبد» و «بیماری به‌مثابه اسارت و زندان» با ۷ بار، «بیماری همچون عنصری گدازنده» با ۶ بار، «بیماری به‌مثابه اوباشی ولگرد» ۵ بار، «بیماری به‌مثابه همدم» ۵ بار، «بیماری به‌مثابه پدیده‌ای فروبرنده» ۳ بار و سه تصویر «بیماری به‌مثابه عنصری له‌کننده»، «بیماری به‌مثابه پرتگاه» و «بیماری به‌مثابه طوفان»، هرکدام با فراوانی ۲ بار، جایگاه‌های بعدی را به خود اختصاص داده‌اند. البته ذکر این نکته ضروری است که در این بررسی تنها به تصاویر با تکرار بالای یک‌بار پرداخته شده است؛ وگرنه موارد محدودی از تصویرهای

یکبار تکرار شده همچون بیماری به‌مثابه درخت، بیماری به‌مثابه بذر، بیماری به‌مثابه خیاط و بیماری به‌مثابه آرایشگر، نیز در متن موجود است که با توجه به عدم تکرار در بررسی حاضر مورد توجه قرار نگرفت.

تحلیل اهداف و ارزش‌گذاری‌های نهفته در این تصاویر نشان‌دهنده این واقعیت است که *راوی از قیصریه تا اورنج‌کانتی* از همان ابتدای آگاه‌شدن از وجود سلول‌های سرطانی در بدنش، موضعی منفی درقبال این بیماری داشته است. موضعی که در هیچ‌جای متن نشانه‌ای از بهبود یا تغییر در آن مشاهده نمی‌شود. در تمام روایت نیز هیچ‌نوع تلاشی از سوی شخص راوی، اطرافیان و کادر درمان به چشم نمی‌آید که نشان‌دهنده تلاش در راستای اصلاح این تصویرسازی منفی باشد. تنها در یک مورد یکی از اطرافیان بیمار با اهدای کتابی با موضوع کنارآمدن با سرطان، قصد اصلاح ذهنیت بیمار را دارد که با برخورد سرد او مواجه می‌شود.

به نظر می‌رسد اگر راوی یا اطرافیان او در کنار تلاش چشم‌گیر و خستگی‌ناپذیری که در راستای انجام معالجات مختلف جسمی انجام دادند، به موضوع تغییر طرحواره‌ها و استعاره‌های ذهنی بیمار در قبال سرطان نیز توجه نشان می‌دادند، احتمال حصول نتایج مطلوب‌تری از فرایند درمان، دور از ذهن نبود. اگرچه که طول زمان مقاومت بدنی راوی در برابر سلول‌های سرطانی مطابق پیش‌بینی‌های اولیه پزشکان و حتی بیش از آن هم بوده است؛ اما در تمام طول مدت درمان، سایه سنگین ناامیدی و حس ملال و دل‌آزرده‌گی همراه بیمار است.

درکل می‌توان گفت تصویرسازی منفی از بیماری‌های مختلف اعم از بیماری‌های کشنده و لاعلاج، بیماری‌های با شیوع بالا و حتی بیماری‌های بهبودپذیر و استفاده از تصاویری همچون دشمن، هیولا و ... گرچه در نگاه نخست القاگر حس مبارزه و مقاومت است، اما

۴۴۷ تحلیل استعاره‌های مربوط به حوزه بیماری و شفا در ناداستان از قیطره تا اورنج‌کانتی اثر حمیدرضا صدر (مرادی و درودگریان)

در طولانی‌مدت باعث فرسایش روحی و روانی مبتلایان خواهد بود و از همین رو توصیه می‌شود با جانشینی طرحواره‌ها و الگوهای قابل مدیریت و کنترل، در کنار انجام درمان‌های جسمانی، روح و فکر بیمار نیز آماده‌طی کردن فرایندی با هدف مدیریت و کنترل بیماری گردد. هدفی که یافته‌های جدید روانشناسان در حوزه طرحواره‌درمانی می‌تواند نقشی به‌سزا در برآوردن آن داشته باشد.

پی‌نوشت‌ها

۱- حمیدرضا صدر نویسنده، منتقد و از چهره‌های شناخته‌شده در عرصه تفسیرهای ورزشی، در سال ۱۳۳۵ در شهر مشهد به دنیا آمد. او در ایران و انگلستان در حوزه‌های اقتصاد و شهرسازی به تحصیل پرداخت. صدر که در آغاز بیشتر به‌عنوان مفسر با نشریات ورزشی همکاری داشت، در ادامه به‌شکل حرفه‌ای به نویسندگی روی آورد و آثار متعددی در قالب‌های داستانی و نقد به رشته تحریر درآورد. از آثار عمده او می‌توان به *روزی روزگاری فوتبال*، *پسری روی سکوها* و *سیصد و بیست و پنج* اشاره کرد. صدر در سال ۱۳۹۷ از وجود بیماری پیشرفته سرطان در بدنش آگاه شد و تصمیم گرفت که تجربه‌های خود را درباب این بیماری به نگارش درآورد. تصمیمی که حاصل آن *از قیطره تا اورنج‌کانتی* بود. او در تیرماه ۱۴۰۰ بر اثر بیماری سرطان چشم از جهان فروبست.

۲- صدر هم ورزشکار بود و هم اینکه نگاه ویژه‌ای به موضوعات ورزشی داشت. شور و اشتیاق او در تحلیل مسابقات فوتبال در یکی از پربیننده‌ترین برنامه‌های ورزشی سال‌های اخیر تلویزیون شهرت او را دوچندان کرده است.

کتاب‌نامه

- آرنتر، آرنولد و هنی فن خندرن (۱۳۹۴). *طرحواره‌درمانی برای اختلال شخصیت مرزی*، ترجمه حسین زیرک، تهران: ارجمند.

- احمدوند، محمدعلی (۱۳۹۱). *روان‌شناسی کودک و نوجوان*، تهران: دانشگاه پیام نور.
- افراشی، آریتا و فاطمه نعیمی حشکوائی (۱۳۸۹). «تحلیل متون داستانی کودک با رویکرد شعرشناسی شناختی»، *زبان‌شناخت*، سال ۱، شماره ۲، صص ۱-۲۵.
- چینی، تئودور (۱۳۹۸). «ناداستان خلاقانه»، ترجمه نیلوفر امن‌زاده، *مجله ناداستان*، شماره ۱، صص ۲۱۰-۲۱۶.
- ربانی خوراسگانی، علی و مرتضی خوش‌آمدی (۱۳۹۰). «بررسی تطبیقی رویکردهای انتقادی به تحلیل گفتمان»، *روش‌شناسی علوم انسانی*، سال ۱۷، شماره ۶۸، صص ۱۴۴-۱۱۷.
- صدر، حمیدرضا (۱۴۰۰). *از قیطره تا اورنج کانتی*، تهران: چشمه.
- صفوی، کورش (۱۳۹۶). *استعاره*، تهران: علمی.
- یورگنسن، ماریان و لوئیز فیلیس (۱۳۹۷). *نظریه و روش در تحلیل گفتمان*، ترجمه هادی جلیلی، تهران: نشر نی.
- کوچش، زلتن (۱۳۹۳). *مقدمه‌ای بر کاربردی بر استعاره*، ترجمه شیرین پورابراهیم، تهران: سمت.
- مکاریک، ایرنا ریما (۱۳۹۳). *دانشنامه نظریه‌های ادبی معاصر*، ترجمه مهراں مهاجر و محمد نبوی، تهران: آگه.
- نوردکوئیست، ریچارد (۱۳۹۹). «جستار: یک تاریخچه، یک تعریف»، ترجمه نگار قلندر، *مجله اینترنتی خوانش*، شماره ۲، صص ۵-۸.
- نیکویی، علیرضا و شراره باباشکوری (۱۳۹۲). «بازخوانی قصه‌های کودکان بر مبنای مؤلفه‌های طرحواره در رویکرد شناختی»، *مطالعات ادبیات کودک دانشگاه شیراز*، سال ۴، شماره ۲، صص ۱۴۹-۱۷۴.

۴۴۹ تحلیل استعاره‌های مربوط به حوزه بیماری و شفا در ناداستان از قیطره تا اورنج‌کانتی اثر حمیدرضا صدر (مرادی و درودگریان)

- هاشمی، زهره (۱۳۸۹). «نظریه استعاره مفهومی از دیدگاه لیکاف»، ادب پژوهی، شماره ۱۲، صص ۱۱۹ - ۱۳۰.

یانگ، جفری و جانن اس کلسکو (۱۳۹۶). *زندگی خود را دوباره بیافرینید*، ترجمه ساره حسینی عطار، تهران: شمشاد.

Lakoff, Gorge (1993). "The contemporary theory of metaphor", in Geeraert, Drik (Ed). (2006) **cognitive linguistics: basic readings**. Mouton de Gruyter Berlin, New York, PP 185-238.